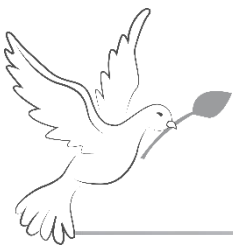

การพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ)
วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*
A Development of Mindfulness Studies in master's degree (International
Program) for International Buddhist Studies College,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ณัฐชัยธร มุขสุดาชัยสิริ, พระปราโมทย์ วาทโกวิโท และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส
Natchayatorn mugsudachaisiri, Phra Pramote Vatagovito
and Phramaha Hansa Dhammahāso

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Corresponding Author. Email: lomada789@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความต้องการความจำเป็นสำหรับการพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) 2) เพื่อพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) 3) เพื่อนำเสนอหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาจากเอกสาร และวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก 1) กลุ่มนักเรียนครูสติ 12 รูป/คน 2) กลุ่มพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญหลักสูตร 6 รูป/คน 3) กลุ่มทรงคุณวุฒิ 5 รูป/คน 4) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ/ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

1) ความต้องการ โดย SWOT ANALYSIS ทั้ง 6 ด้าน พบว่า 1) ด้านเนื้อหาสาระวิชาการ 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 4) ด้านสื่ออุปกรณ์สนับสนุนการศึกษา 5) ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา 6) ด้านคุณสมบัติผู้สอน พบว่ามีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสพัฒนา และอุปสรรค ที่สำคัญ แตกต่างกันในแต่ละด้าน สามารถนำมาวิเคราะห์พัฒนาหลักสูตรได้

2) ลักษณะของหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต แบ่งเป็น 4 ประเด็น คือ 1) แนวคิด ครบถ้วนทุกรูปแบบ หลัก 2) เนื้อหา ครบถ้วน ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ 3) บริบท บรรยากาศแวดล้อมในการเรียนการสอน ควรมีความเหมาะสม 4) การสื่อสาร การสื่อสาร ที่ดีทั้งผู้สอนและผู้เรียน

* Received March 20, 2020; Revised May 15, 2020; Accepted May 25, 2020

3) หลักสูตรสติศึกษาควรมีการพัฒนาจนเกิดองค์ประกอบที่สมบูรณ์ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ความเป็นพลวัฒน์ 2) ความเป็นสากล (International) 3) ความเป็นสหสาขา 4) ความเป็นบูรณาการ

คำสำคัญ: สติศึกษา; การพัฒนาหลักสูตร; หลักสูตรนานาชาติ

Abstract

This research aimed to study (1) To study the need for mindfulness studies in master's degree (international program), (2) To develop an ideal expert in mindfulness studies in master's degree (international program), (3) To present a mindfulness studies in master's degree (international program),

The results of this research are:

1) The need study in mindfulness studies in master's degree (international program) from the SWOT ANALYSIS of the six following aspects, namely: 1) Academic content. 2) Teaching management. 3) Teaching activities. 4) Educational support media. 5) Evaluation Study. 6) Lecturers' qualifications, it was found that the Curriculum had strengths, weaknesses, opportunities and obstacles in each different detail.

2) The Development mindfulness studies in master's degree (international program) divided into 4 issues, which are 1) Concept. 2) Content. 3) Context. 4) communication.

3) The Development mindfulness studies in master's degree (international program) until there are 4 complete components. 1) Dynamics. 2) Internationalization. 3) Interdisciplinary 4) integration.

Keywords: Mindfulness study; Curriculum development; International course.

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และรูปแบบหนึ่งของการพัฒนามนุษย์คือ การศึกษา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาและเป็นเครื่องชี้นำสังคม ผู้ที่ได้รับการศึกษาจึงเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ (Office of the National Economics and Social Development Council, 2018)

การศึกษาเป็นการพัฒนามนุษย์ ผ่านกระบวนการสั่งสอน กระบวนการฝึกอบรม หรือกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญ และทัศนคติที่รวมเรียกว่าประสบการณ์ ซึ่งมนุษย์เป็นผู้จัดและถ่ายทอดให้แก่อัน หมายถึงวัฒนธรรมหรือวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งที่มองเห็นได้ชัดเจนและไม่มองเห็น การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาและเป็นเครื่องชี้

สังคม ผู้ได้รับการศึกษาจึงเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ การเรียนการสอนเป็นการพัฒนาคน ซึ่งไม่ใช่สิ่งทดลองหรือลองผิดลองถูก กระบวนการพัฒนาคนนั้นครู ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การออกแบบการสอนเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการสอนเพื่อให้การสอนบรรลุเป้าหมายที่กำหนด โดยอาศัยระบบที่มีขั้นตอนพัฒนาคุณภาพให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง การศึกษา (Education) เป็นการเพิ่มศักยภาพของมนุษย์ ให้สามารถปฏิบัติงานที่มีความแตกต่างจากงานเดิมได้ การศึกษาเป็นกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยตัวของมันเอง และในฐานะที่เป็นทรัพยากรการศึกษาเป็นการพัฒนาคนที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้ (knowledge-based) (Srisaearn, 1996) และยังพบว่าการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์ในสถาบันต่างๆ ให้เป็นบัณฑิตในยุคที่ ๒๑ เป็นยุคการเปลี่ยนแปลงครูผู้สอนจำเป็นต้องมีรูปแบบการสอนและค้นหาองค์ความรู้ใหม่ๆ มาถ่ายทอดให้นิสิตซึ่ง เป็นองค์ความรู้ใหม่ตลอดเวลา (barndasak, 2016)

จากรายงานภาวะสังคมไทย พบว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วส่งผลให้ผู้คนเกิดความตึงเครียดในวิถีการดำเนินชีวิต มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากปัจจัยภายนอกและพัฒนาความเจริญทางด้านวัตถุ แต่กลับหลงลืมการพัฒนาปัจจัยภายในร่างกายมนุษย์ คือ จิตใจ สติ และสมาธิ ส่งผลให้บุคคลที่ขาดความรู้เท่าทันในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติมักเกิดอุปสรรคในการทำงาน การกระทบกระทั่งทางอารมณ์ การตกอยู่ในภาวะเครียดและซึมเศร้า โดยพบว่า ร้อยละ 11.5 ของคนซึมเศร้าเป็นเยาวชน มีความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะซึมเศร้ามากขึ้น นอกจากนั้นยังมีผลกระทบจากภาวะคุกคามของเชื้อโรค พบว่า มีผู้ป่วยโรคเฝ้าระวังเพิ่ม ร้อยละ 72.7 (Report of Thai society Quarter 1 Year 2019, 2019) จากปัญหาดังกล่าวทำให้รูปแบบของการจัดการศึกษาปัจจุบันเน้นการพัฒนาจิตภายในมากขึ้น โดยเฉพาะการฝึกเจริญสติ ซึ่งเห็นได้จากมีหลักสูตรการโค้ชหลักสูตรการพัฒนาครูสมาธิประชาชนที่มีการศึกษา ให้ความสำคัญด้านการพัฒนาจิตใจเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้มีบทบาทสำคัญต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม

การพัฒนาหลักสูตรด้านการพัฒนาสติในระดับอุดมศึกษา ถือเป็นการจัดองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดวิธีปฏิบัติ ให้เข้าไปสู่ระบบการศึกษา มีรูปแบบที่มีการรองรับของหน่วยงานต่าง ๆ โดยมาตรฐาน ทำให้การพัฒนาสติ เป็นก้าวที่สำคัญของการพัฒนาระบบการศึกษาไทย การพัฒนาบุคลากรตามหลักภavana 4 ซึ่งสามารถสอดคล้องกับ“หลักไตรสิกขา”คือ ศีล สมาธิ และปัญญานำพาไปสู่องค์กรสันติสุข (Phra Pramote watagovitho, 2015) นอกจากนี้ การพัฒนาด้านสติ ยังเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาด้านอื่นๆ ด้วย เนื่องจากสติจะส่งเสริมให้ผู้เรียน มีความมั่นคงด้านจิตใจ สติ และนำสู่ทักษะการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ให้มีทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต ของตนเองและสังคมได้ การจัดการศึกษาที่ดีจึงควรมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคมของผู้เรียน หลักสูตรจึงจำเป็นต้องปรับปรุงหรือพัฒนาให้มีความเหมาะสม ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมอยู่เสมอ

ผู้วิจัยเล็งเห็นปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นจึงให้ความสนใจในการศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสน์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการจัดการศึกษาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) ซึ่งการจัดทำหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) เป็นไปตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในด้าน

การพัฒนาทางวิชาการเพื่อสนองความต้องการของสังคม และเพื่อส่งเสริมเพิ่มพูนประสิทธิภาพด้านความรู้ความสามารถแก่บุคลากรทั้งในและต่างประเทศ โดยวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มีฐานะเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านการจัดการเรียนการสอนทางด้านพระพุทธศาสนาและทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กับทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจากทั่วทุกมุมโลก จึงจำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตรในเชิงรุกที่มีศักยภาพเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัตถุนิยม ทั้งยังต้องเร่งพัฒนามนุษย์ให้รู้เท่าทันต่อการดำเนินชีวิตเพื่อให้มีความเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามเหตุและปัจจัย ดังนั้นจึงต้องมีหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) เพื่อสร้างบุคลากรที่มีความรู้อย่างลึกซึ้งในหลักธรรม การปฏิบัติ และการเจริญสติภาวนาด้วยตนเองเพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการความจำเป็นสำหรับการพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ)
2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ)
3. เพื่อนำเสนอหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ)

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ตามลำดับแบ่งเป็น 9 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) ดังนี้

(1) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสารบทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด ศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎีเกี่ยวกับการให้การปรึกษาในตะวันตก และตะวันออก รวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัยเอกสารวิชาการ และบทความที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานคิดในการวิเคราะห์ การพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยตั้งสมมุติฐานว่าควรแบ่งกลุ่มเป้าหมายในการสืบค้นออกเป็น 2 กลุ่ม คือ คณาจารย์หลักสูตร และครูสติ จำนวนรวม 15 รูป/คน หลักสูตรครูสติ (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

ขั้นตอนที่ 3 สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการเข้าถึงข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 กลุ่มที่กล่าวไว้ข้างต้น และส่งแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการตรวจสอบความเหมาะสม เพื่อการได้รับข้อมูลที่ชัดเจนและตรงประเด็นมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงแล้ว เพื่อขออนุญาตออกหนังสือขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เข้าพบกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้ตามหนังสือ นำ เพื่อขอเข้าเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญทั้งฝ่ายวิชาการ ผู้สร้าง และผู้ใช้หลักสูตรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นทุกมิติของการพัฒนาดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 5 จากนั้นนำข้อมูลที่ได้รับมาทำการวิเคราะห์โดยใช้หลักการ SWOT Analysis ทั้งหมดที่ได้มานั้นมาถอดจากไฟล์เสียง ผ่านการพิมพ์เป็นไฟล์เวิร์ด จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มา จัดกลุ่มแยกด้าน และประเภททั้งกลุ่มบุคคล เนื้อหาวิชาการโดยนำหลักที่แยกไว้ตั้งแต่ข้างต้นมาทำการวิเคราะห์อีกครั้งโดยแยกด้านเป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งทำให้เกิดแนวโน้มตามความเป็นจริงว่าปัจจุบันหลักสูตรหลักสูตรครูสดี (หลักสูตรนานาชาติ) ได้มีการพัฒนาไปในทิศทางใดหรือระดับใด

ขั้นตอนที่ 6 นำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วและพบจุดอ่อนรวมทั้งอุปสรรคในการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าว จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อสรุปเบื้องต้นที่ได้วิเคราะห์แล้วไปหาข้อมูลเพิ่มเติมจากนักวิชาการผู้เปี่ยมไปด้วยคุณวุฒิและวิญญูที่ได้รับการยอมรับในแวดวงระดับอุดมศึกษา

ขั้นตอนที่ 7 ผู้วิจัยได้ทำการพัฒนาหลักสูตรสดีศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) เชิงพุทธบูรณาการ เพื่อนำเสนอแนวโน้ม ดังกล่าวโดยการใช้เนื้อหาหลักสูตรทั้ง 6 ด้านเป็นตัวตั้งและใช้หลักธรรมแต่ละตัวไปอธิบายเชิงบูรณาการจนครบทุกหลักธรรม และนำมาเขียนวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุป

ขั้นตอนที่ 8 ผู้วิจัยหาแนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรสดีศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) โดยนำข้อมูลการวิเคราะห์จุดแข็งและโอกาส จุดอ่อน และอุปสรรค รวมทั้งวิเคราะห์บูรณาการด้านวิทยาการสมัยใหม่ และพระพุทธศาสนามาวิเคราะห์ เพื่อเป็นข้อสรุปสำหรับขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 9 สู่ขั้นตอนการสนทนากลุ่มเฉพาะหรือสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) จากนั้นเมื่อได้ข้อสรุปจากคำชี้แนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ด้านแล้ว ได้นำมาปรับปรุงการพัฒนาหลักสูตรให้ดีขึ้น

ผลการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรสดีศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความต้องการความจำเป็นสำหรับหลักสูตรสดีศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้ให้ข้อมูลถึงความต้องการจำเป็นของหลักสูตรสดีศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) ที่จะนำมาพัฒนาให้เกิดขึ้นมาเป็นหลักสูตรใหม่ ในหลายด้าน ได้แก่ 1) ด้านเนื้อหาสาระวิชาการ 2) ด้านการจัดการ

เรียนการสอน 3) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 4) ด้านสื่ออุปกรณ์สนับสนุนการศึกษา 5) ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา 6) ด้านคุณสมบัติผู้สอน

ดังนั้นผู้วิจัย จึงได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ได้ สภาพปัญหาในปัจจุบัน และความต้องการจำเป็นของหลักสูตรสันติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) โดยเทียบกับหลักสูตรประกาศนียบัตรครูสติ (หลักสูตรนานาชาติ) ของวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีอยู่เดิม แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลในส่วนอื่น จากนั้นจึงสังเคราะห์ให้เกิดการพัฒนาองค์ประกอบของหลักสูตรสันติศึกษาใหม่ ในระดับมหาบัณฑิตต่อไป ผลการสัมภาษณ์ ได้ดังนี้ คือ

ด้านเนื้อหาสาระวิชาการ หลักสูตรครูสติ ค่อนข้างที่จะครบถ้วนสมบูรณ์ในระดับประกาศนียบัตร มีการใช้หลักพุทธธรรมคือ สติปัฏฐาน ไตรสิกขา ปฏิบัติ ปริยัติ ปฏิเวธ เป็นหลักในการเรียนการสอน แต่ถ้าเพิ่มเติมเป็นหลักสูตรมหาบัณฑิต ควรมีเนื้อหาที่เข้มข้น เพิ่มเติมในบางส่วน เช่น เพิ่มเติมในส่วนของทฤษฎีตะวันตก ทฤษฎีของนิกายอื่น ๆ หรือแม้แต่หลักการเจริญสติในผู้ที่ไม่นับถือศาสนา เพื่อให้หลักสูตรมีความเป็นสากล เพราะแท้จริงแล้ว “สติ” เป็นธรรมชาติอันเป็นพื้นฐานในมนุษย์ สามารถฝึกพัฒนาได้ ในทุกเพศ ทุกศาสนา และทุกสาขาอาชีพ และควรมีการแบ่งระดับเนื้อหา ในส่วนของความรู้พื้นฐาน (basic) และระดับก้าวหน้า (advance) เพื่อให้การเรียนการสอนมีความเป็นพลวัตร สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของภูมิจิตภูมิธรรม อันมีความแตกต่างกันตามความเป็นปัจเจก เนื้อหาเป็นส่วนที่นิสิตสามารถนำไปบูรณาการเพื่อปฏิบัติในวิถีชีวิตของตนได้ และเนื้อหาที่มีความน่าสนใจ ทันสมัยเหมาะสมกับศตวรรษที่ 21

ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรให้มีความเหมาะสม ในสัดส่วนของ ปริยัติ และปฏิบัติ เช่น การกำหนดระยะเวลาของการปฏิบัติเป็นจำนวนวันที่เหมาะสมตามระดับของหลักสูตรมหาบัณฑิต และในส่วนของ การปฏิบัติ ควรให้มีหลากหลายรูปแบบ เช่น รูปแบบสติปัฏฐาน อานาปานสติ รูปแบบเซน รูปแบบตะวันตก เป็นต้น นอกจากเรียนในห้องเรียนแล้ว ควรเน้นการปฏิบัติที่หลอมรวมเข้าสู่กิจกรรมในชีวิตประจำวัน เป็นการเจริญสติในการเคลื่อนไหว ในการทำการทำงาน ที่เหมาะสมกับการใช้ชีวิต

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรมีเทคนิคการสอนแบบอื่น นอกเหนือจากการบรรยาย และการปฏิบัติเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิในห้องเรียน เพื่อให้เกิดความหลากหลาย กระตุ้นความสนใจเรียนรู้ของนิสิต ยกตัวอย่าง เช่น Active Learning, Project based Learning, Problem based Learning, Research based Learning เป็นต้น และจัดกิจกรรมให้เหมาะกับเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการเรียนในช่วงนั้น ๆ เช่น ถ้าต้องการเรียนเพื่อฝึกสอนสติแก่ผู้อื่น (Mindfulness Teaching) อาจจะเป็นกิจกรรม workshop ที่ให้ผู้เรียนมาฝึกสอน และมีอาจารย์หรือสมาชิกกลุ่มเป็นผู้ให้ความเห็นเพื่อพัฒนาการสอน ช่วงโม่งเรียนอาจจะมีทั้งในและนอกสถานที่เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศให้นิสิตในเรียนรู้ในมุมอื่น ๆ ร่วมด้วย

ด้านสื่ออุปกรณ์สนับสนุนการศึกษา ควรมีการใช้สื่ออุปกรณ์ที่หลากหลาย ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในปัจจุบัน เช่น การไลฟ์ในเฟสบุ๊ค หรือการ scan QR code เพื่ออ่านเนื้อหาในสื่ออิเล็กทรอนิกส์

เป็นต้น สำหรับสื่อมาตรฐาน อันได้แก่ หนังสือ คู่มือบทเรียนก็มีความสำคัญ ควรมีการเตรียมให้พร้อมและเพียงพอแก่ผู้เรียน ถ้าเป็นไปได้ควรแจกผู้เรียนก่อนคาบเรียนเพื่อศึกษาล่วงหน้า นอกจากนี้ ตัวอาจารย์ผู้สอนก็เป็นสื่อที่สำคัญ ควรสนับสนุนให้นิสิตเห็นตัวอย่าง อาจารย์ผู้สอนที่สอนได้ดีและมีจริยวัตรที่เป็นต้นแบบของการเจริญสติทั้งดงาม

ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ควรมีการวัดผลในส่วนของปริยัติ อันได้แก่ การสอบข้อเขียนต่างๆ การนำเสนองานที่ได้เรียนจากแต่ละคาบเรียน ในส่วนของปฏิบัติ ควรวัดผลทั้งในเชิงปริมาณ เช่น แต่ละวันปฏิบัติได้ระยะเวลามากน้อยแค่ไหน มีการเข้าคอร์สกรรมฐานเป็นระยะเวลากี่วัน รวมทั้งการเก็บชั่วโมงฝึกสอน ส่วนการวัดผลในเชิงคุณภาพ คือ ผู้เรียนมีสติมากขึ้นหรือไม่ นำสติไปหลอมรวมกับชีวิตประจำวันได้หรือไม่ มีอุปนิสัย จริยวัตรที่ปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น จากก่อนเรียน เทียบกับหลังเรียนหรือไม่ และมีความสุข สงบร่มเย็นมากขึ้นอันเป็นผลจากการปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

ด้านคุณสมบัติผู้สอน อาจารย์ผู้สอนควรมีความรู้ที่ลึกซึ้ง ถูกต้องตามหลักการและมีประสบการณ์จริง ในสิ่งที่สอน เช่น มีการปฏิบัติมาอย่างช่ำชองชำนาญ สามารถตอบคำถามในสิ่งที่นิสิตสงสัยได้ และมีคุณธรรม อันประกอบด้วยความเมตตา สังคหวัตถุ 4 มีความสมบูรณ์ด้วยศีล เป็นแบบอย่างของจริยาทั้งดงาม และถึงพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญ คือ อาจารย์ต้องมีความสามารถในการสอน การถ่ายทอดหลักทฤษฎี มีความเป็นพหุสูตร มีผลงานทางวิชาการพอสมควร และมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง ในขณะเดียวกันอาจารย์จำเป็นต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของหลักสูตร ให้นิสิตทุ่มเทเวลาให้กับการเรียนและการปฏิบัติ และต้องมีวิถีของการปฏิบัติในชีวิตประจำวันจริงด้วย จึงจะเกิดผลลัพธ์ที่ดีสอดคล้องกับสิ่งที่อาจารย์ตั้งใจถ่ายทอดให้

ประเด็นที่ 2 หลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากการศึกษารวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ พบว่า ในการพัฒนาหลักสูตรนั้น จำเป็นต้องมีการหลอมรวมทั้งหลักพุทธธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท ไม่ว่าจะเป็นหลักไตรสิกขา มรรค 8 และสติปัฏฐานสูตร แต่ในขณะเดียวกันหลักสูตรยังต้องมีความหลากหลายและมีความเป็นสากล ผู้เรียนที่มาจากพุทธศาสนานิกายอื่น หรือแม้แต่ผู้ที่ไม่นับถือศาสนาใดก็สามารถเรียนได้ มีการผสมผสานระหว่างตะวันตกและตะวันออกอย่างลงตัวและไร้รอยต่อ เช่น มีการปฏิบัติโดยอานาปานสติ (Breathing meditation) ปฏิบัติสติในกิจกรรมต่าง ๆ tea meditation ของเซน ซึ่งเป็นหลักที่เป็นกลาง ๆ ซึ่งใช้สติซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานในตัวเรา เป็นการปฏิบัติสากลไม่จำเป็นต้องอ้างอิงศาสนาใด เป็นต้น นอกจากนี้ ควรมีการนำทฤษฎีของไทเลอร์มาใช้ ให้มีความเหมาะสมที่จะเรียนรู้โดยใช้ผู้สอนและผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางการเรียนรู้ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนที่ทันสมัยสอดคล้องกับศตวรรษที่ 21

สรุปลักษณะของหลักสูตรสันติศึกษา แบ่งเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1) แนวคิด (Concept) : Provide mindfulness training that comprehensive (ครบถ้วนทั้งรูปแบบตะวันตก ตะวันออก พุทธศาสนาในทุกนิกายหลัก), conceptualized (ผู้เรียนเข้าใจหลักการอย่างถ่องแท้ ทั้งในปริยัติและปฏิบัติก็สามารถทำได้จริง), individualized and dynamically (มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับฐานของความรู้ความสามารถที่เปลี่ยนไปในแต่ละบุคคล เหมาะสมในความเป็นปัจเจก) และ integrated to the way of life (หลอมรวมการปฏิบัติเข้าสู่วิถีแห่งชีวิต) To achieve outcome – happiness, peace and wisdom (เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ คือ ความสุข ความสงบ และปัญญา)

2) เนื้อหา (Content) ควรครบถ้วน ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ในรูปแบบของตะวันตกและตะวันออก ได้รับผลเป็น ปฏิเวธ และมีการเพิ่มพูนความเชี่ยวชาญ จากการเป็นผู้เรียนผู้ฝึก ก้าวหน้าจนสามารถไปเป็นผู้สอน หรือถ่ายทอดแนวทางการปฏิบัติเจริญสติแก่ผู้อื่นได้

3) บริบท (Context) บรรยากาศแวดล้อมในการเรียนการสอน ควรมีความเหมาะสม สถานที่ปลอดภัย สะดวกสบาย มีที่นั่งเพียงพอแก่ผู้เรียน สื่ออุปกรณ์ในการเรียนมีความหลากหลาย มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี หรือนวัตกรรมในการเรียนการสอนด้วย เช่น การไลฟ์หรือการใช้สื่อออนไลน์ เป็นต้น ลักษณะกิจกรรมควรมีความหลากหลาย มีรูปแบบกิจกรรมใหม่ ๆ และปรับให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายการเรียนในคาบนั้น ๆ

4) การสื่อสาร (Communication) มี 2 ส่วน

4.1 การสื่อสาร ถ่ายทอดจากผู้สอน สู่มุ่เรียน ควรเป็นอย่างไร

4.1.1 ผู้สอนมีคุณสมบัติเหมาะสม ในแง่ความรู้ ความสามารถ แดกฉานในวิชานั้น ๆ อย่างถ่องแท้

4.1.2 ผู้สอนต้องมีความสามารถปฏิบัติเจริญสติในชีวิตประจำวันได้อย่างเชี่ยวชาญ และสังเกตผู้เรียนได้ สามารถสอบถามได้ในคาบฝึกปฏิบัติ

4.1.3 ผู้สอนควรมีจริยวัตรที่งดงาม แสดงถึงการตั้งมั่นดำรงสติ รู้กาลควรไม่ควร เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ซึ่งเป็นการสื่อสารที่สำคัญมาก คือ เป็นแบบอย่าง (role model)

4.1.4 ผู้สอนมีความสามารถในการสอน รู้จักวิธีในการถ่ายทอด มีเทคนิคในการดึงความสนใจผู้เรียน และไม่มีข้อจำกัดในด้านภาษา

4.2 การสื่อสาร ผู้เรียนควรสามารถถ่ายทอดหลักธรรม หลักการปฏิบัติเพื่อเจริญสติแก่ผู้อื่น ทั้งในสังคมไทยและสังคมโลก คือสามารถเป็นครูสติได้

ประเด็นที่ 3 การนำเสนอหลักสูตรสันติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรสันติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรจะเป็นอย่างไร และมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย สรุปผลได้ดังนี้คือ

1) **ด้านเนื้อหาสาระวิชาการ** ควรในส่วนของทฤษฎีตะวันตก ทฤษฎีของนิยายอื่น ๆ หรือแม้แต่หลักการเจริญสติในผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนา เพื่อให้หลักสูตรมีความเป็นสากล และควรมีการแบ่งระดับเนื้อหา ในส่วนของความรู้พื้นฐาน (basic) และระดับก้าวหน้า (advance) เพื่อให้การเรียนการสอนมีความเป็นพลวัตร (dynamic)

2) **ด้านการจัดการเรียนการสอน** ควรให้มีความเหมาะสม ในสัดส่วนของ ปรัชญา และปฏิบัติ และควรให้มีหลากหลายรูปแบบ เน้นการปฏิบัติที่หลอมรวมเข้าสู่กิจกรรมในชีวิตประจำวัน

3) **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** ควรมีเทคนิคการสอนแบบอื่น นอกเหนือจากการบรรยาย และการปฏิบัติเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิในห้องเรียน เพื่อให้เกิดความหลากหลาย กระตุ้นความสนใจเรียนรู้ของนิสิต และจัดกิจกรรมให้เหมาะกับเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการเรียนในช่วงเวลานั้น ๆ อาจจะมีทั้งในและนอกสถานที่

4) **ด้านสื่ออุปกรณ์สนับสนุนการศึกษา** ควรมีการใช้สื่ออุปกรณ์ที่หลากหลาย ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในปัจจุบัน มีสื่ออุปกรณ์เพียงพอแก่ผู้เรียน

5) **ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา** ควรมีการวัดผลในส่วนของปรัชญา อันได้แก่ การสอบข้อเขียนต่าง ๆ การนำเสนองานที่ได้เรียนจากแต่ละคาบเรียน ในส่วนของปฏิบัติ ควรวัดผลทั้งในเชิงปริมาณ และวัดผลในเชิงคุณภาพ

6) **ด้านคุณสมบัติผู้สอน** ควรมีความรู้ที่ลึกซึ้ง ถูกต้องตามหลักการและมีประสบการณ์จริง มีการปฏิบัติอย่างชำนาญชำนาญ สามารถตอบคำถามในสิ่งที่นิสิตสงสัยได้ และมีคุณธรรม อันประกอบด้วย ความเมตตา สังคหวัตถุ 4 มีความสมบูรณ์ด้วยศีล เป็นแบบอย่างของจริยาที่งดงาม และถึงพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ และ ต้องมีความสามารถในการสอน การถ่ายทอดหลักทฤษฎี มีความเป็นพหุสูต มีผลงานทางวิชาการพอสมควร และมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้เรียน

สรุป

สรุปรวมแนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรจนครบองค์ประกอบของหลักสูตรทุกด้านแล้ว หลักสูตรควรมีการพัฒนาจนเกิดองค์ประกอบที่สมบูรณ์ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) มีความเป็นพลวัตร (Dynamics) สามารถเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนได้ อย่างทันสมัย เหมาะแก่เหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ภายใน อันได้แก่ สภาพภูมิจิตภูมิธรรม ความรู้ความเข้าใจ ความก้าวหน้าของผู้ปฏิบัติ หรือ เหตุการณ์ภายนอก เช่น สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ เป็นต้น 2) มีความเป็นสากล (International) มีการบูรณาการหลักการ ทฤษฎี อันเป็นสากล มาร่วมในการเรียนการสอน และการฝึกปฏิบัติ รวมถึงมีการใช้ภาษาอังกฤษอันเป็นภาษาสากลในชั้นเรียน เพื่อเอื้อประโยชน์แก่ผู้เรียนทุกชาติทุกภาษา 3) มีความเป็นสหสาขา (Interdisciplinary) คือ เนื้อหาการเรียน ทฤษฎี หลักธรรม หลักปฏิบัติทั้งหมด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกสาขาอาชีพ ในทุกเพศภูมิ ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิต หรือฆราวาส 4) มีความเป็นบูรณาการ (Integration) คือ สามารถผสมผสาน การเจริญสติ นำหลักทฤษฎีและปฏิบัติไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้จนเป็นธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของวิถีแห่งความสุข และ

ความสงบร่มเย็นในชีวิตของตนเองและผู้อื่น ผู้วิจัยเชื่อมั่นอย่างยิ่ง ว่าการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องตามแนวทางดังกล่าว จะทำให้เกิดหลักสูตรสันติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีความสมบูรณ์ สร้างบุคคลที่มี “สติ” เป็นสมบัติอันพึงประสงค์แก่สังคมไทยและสังคมโลกเพิ่มมากขึ้น และเป็นหลักสูตรที่ตรงตามวิถีแห่งธรรม และนำสันติมาสู่โลก เป็น “สันติธรรม” อันมีคุณูปการอย่างยิ่ง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าควรเพิ่มเติมเนื้อหาที่เข้มข้นในส่วนของทฤษฎีตะวันตกและทฤษฎีของนิกายอื่นๆ เพราะผู้สนใจศึกษาหลักสูตรสันติศึกษามหาบัณฑิต (นานาชาติ) ส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติมาจากทั่วโลกจึงมีความจำเป็นต้องทฤษฎีแนวคิดทางตะวันตก และทฤษฎีของนิกายอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นมาตรฐานในระดับสากลให้กับหลักสูตรสันติศึกษามหาบัณฑิต

ผลการวิจัยพบว่าควรมีการใช้สื่ออุปกรณ์ที่หลากหลาย มาใช้ประโยชน์ในการเรียนหลักสูตรสันติศึกษามหาบัณฑิตของวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ เนื่องจาก ปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ช่วยให้การเรียนการสอนสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดด้านพื้นที่และระยะเวลาในการเข้าถึง อีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสติในทางพระพุทธศาสนาให้กระจายไปทั่วโลก การใช้เทคโนโลยีด้านการสื่อสารจึงมีความสำคัญในปัจจุบัน อีกทั้ง สกอ.ยังกำหนดให้มหาวิทยาลัยต้องมีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในปัจจุบัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chanansara Oranop na Ayutthaya (2006) ที่กล่าวว่าสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่วยส่งเสริมการแสวงหาและเรียนรู้ทางจริยธรรมมากที่สุดคือความเป็นลักษณะสื่อหลายแบบ (Multimedia) ความเป็นสื่อที่รวดเร็วและสะดวกในการใช้งาน การมีระบบ Search Engine ที่ช่วยให้ค้นคว้าเนื้อหาจริยธรรมได้ง่ายขึ้น และ ความเป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้สามารถเปิดรับหรือส่งสารไม่ถูกจำกัดด้วยเวลา

จากผลการวิจัยพบว่าหลักสูตรสันติศึกษาจำเป็นต้องสอบข้อเขียนในส่วนของปริยัติและนำเสนอในคาบเรียนในส่วนของการปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากหลักสูตรสันติศึกษามหาบัณฑิตอยู่ภายใต้การดูแลและเห็นชอบจาก สกอ. ดังนั้นเอกสารหลักฐานและกระบวนการเรียนการสอนจำเป็นต้องดำเนินการตามเกณฑ์ที่ สกอ. ระบุไว้ให้หลักสูตรได้ดำเนินการให้สอดคล้องกับเกณฑ์การวัดผลประเมินผลในส่วนของเนื้อหาสาระอันได้แก่องค์ความรู้ด้านปริยัติ

จากผลการวิจัยพบว่า คุณสมบัติด้านผู้สอนนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ที่ลึกซึ้งถูกต้องตามหลักการและมีประสบการณ์จริง เนื่องด้วยการเรียนรู้เรื่องสติมีลักษณะการเรียนรู้เชิงนามธรรมและเข้าใจได้ด้วยการปฏิบัติ ดังนั้นผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญอย่างสูงด้วยการเป็นผู้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติมาอย่างยาวนาน จะสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ถูกต้องและช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phrakhrupaladsampipattanadhammachan, (2018) ที่ศึกษารูปแบบ สมรรถนะพระวิปัสสนาจารย์แนวพุทธจิตวิทยา โดยผลการวิจัยพบว่า พระวิปัสสนาจารย์ต้องมี 9 องค์ประกอบ คือ 1) มีความรู้แตกฉานทั้งหลักการ ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติ 2) ต้องคอยกำกับดูแลช่วยเหลือหรือนำผู้ปฏิบัติธรรมตลอด ระยะเวลา

3) ต้องเพิ่มเติมความรู้อยู่เสมอ 4) ต้องแบ่งภาระงานให้กับทีมงานอย่างเหมาะสม ๕) ต้องสามารถออกแบบการเรียนรู้ ๖) ต้องตรวจสอบการพัฒนาการของผู้ปฏิบัติธรรม ๗) ต้องจัดการบริหารห้องปฏิบัติธรรมให้มีความเป็นสัปปายะ ๘) ต้องอธิบายวิธีการขั้นตอนปฏิบัติ ให้เข้าใจ และ ๙) ต้องมีการวัดผลประเมินผล และให้คำปรึกษาแก่ผู้ปฏิบัติธรรมได้

จากผลการวิจัยพบว่าในการพัฒนาหลักสูตรนั้น จำเป็นต้องมีการหลอมรวมทั้งหลักพุทธธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทและนิกายอื่นๆ เพราะว่าหลักสูตรมีเป้าหมายเปิดกว้างให้กับผู้สนใจเรียนรู้เรื่องสติจากทั่วโลกให้เข้ามาศึกษาในหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิตนี้ ทั้งนี้ด้วยความหลากหลายของผู้สนใจฝึกสติจากทั่วโลกซึ่งมีความรู้พื้นฐานที่แตกต่างกัน และมาจากพื้นที่กำเนิดและวัฒนธรรมทางความเชื่อที่แตกต่างกัน ทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ ดังนั้นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านสติจากหลากหลายแหล่งความรู้ทั่วโลกจึงมีความจำเป็นเพื่อให้การเรียนรู้ด้านสติดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดผลสัมฤทธิ์แก่ผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการพัฒนหลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับการปฏิบัติระยะสั้นของ Phrakhrubhawanawiryanuyok, (2018) ที่พบว่าการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะสั้นนั้นมีผลแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับเพศ อายุ กิจกรรม และสถานะทางด้านจิตใจ ซึ่งการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความเข้าใจที่แตกต่างกันสามารถพัฒนาหลักสูตรการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ทั้งหมด 12 หลักสูตร

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยงานครั้งนี้ พบว่า การพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) ผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ ผู้บริหารหลักสูตร ให้ความสนใจในการจัดทำนโยบายโครงสร้างหลักสูตร เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลการประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม การเพิ่มหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) เข้าสู่ระบบการเรียนการสอนในวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหลักสูตรใหม่ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ในระดับปัจเจก ตอบสนองต่อความต้องการขององค์กร ความต้องการในระดับประเทศและระดับโลก การเปิดหลักสูตรใหม่ดังกล่าวจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

2.2 การนำทฤษฎีตะวันตกและหลักธรรมบูรณาการร่วมกันให้มากขึ้นเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ศตวรรษที่ 21 มีความเป็นสากลเหมาะสมแก่ทั้งผู้เรียนชาวตะวันตกและตะวันออก

2.3 ควรมีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้เป็นไปตามข้อเสนอแนะทั้ง 6 ด้านของผู้ทรงคุณวุฒิ ผสมผสานกับหลักและทฤษฎีตามแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ เพื่อให้ได้หลักสูตรที่ครบถ้วนสมบูรณ์ งดงามตามวิถีโลก และวิถีธรรม เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยพบว่าแนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนสติ (mindfulness) เป็นเรื่องที่แพร่หลายในต่างประเทศ เนื่องจากความต้องการคุณสมบัติของ “สติ” ในตัวบุคคลมากขึ้น และแนวคิดการเจริญสติในรูปแบบตะวันตกที่เป็นสากล กำลังเคลื่อนเข้ามาสู่สังคมไทย และผนวกรวมกับพุทธวิธีในแบบดั้งเดิม แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสติศึกษา จึงเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการพัฒนาไปในทางที่ดี สร้างเหตุปัจจัยที่ดึงดูดใจให้ถึงพร้อมทั้งในระดับบุคคลและสังคม แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่ผู้วิจัยค้นพบแต่ไม่สามารถวิจัยต่อไปได้จึงเสนอให้ศึกษาในประเด็นดังนี้

2.1 ควรวิเคราะห์ด้วยสถิติขั้นสูง เนื่องจากครั้งนี้ผู้วิจัยไม่ได้ใช้เทคนิค EDR มาเป็นส่วนประกอบในการวิจัย

2.2 ถ้ามีการจัดตั้งหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสน์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผลสำเร็จ ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเพื่อประเมินผลและพัฒนาหลักสูตรนี้อย่างต่อเนื่อง

2.3 ควรนำผลการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลและแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

References

- Office of the National Economics and Social Development Council. (2018). *National Strategy 20 years Summary*. Retrieved March, 20, from http://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf.
- Phra Pramote watagovitho. (2016). “A Model of “Dhamma Od” for Strengthening Peaceful Organizations”, Thesis Master of Arts, Graduate school: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phrakhrupaladsampipattanadhammachan. (2018). A Competency Model of Insight Meditation Masters Based on Buddhist Psychology. *Journal of Graduate Studies Review*, 14(3), 136-147.
- Phrakhrubhawanawiriyanyok. (2018). *A study of The Patterns of the Temple Development to the Vipassana Meditation Center*. Buddhist Research Institute of MCU.
- Report of thai society Quarter 1 Year 2019*. (2019). Retrieved October 12, 2019. http://social.nesdc.go.th/social/Portals/0/Documents/Social report%20Q1-2562_2286.pdf.
- Bandasak, T. (2016). “Being a student in the 21st century: A viewpoint from Phra Phutthabat Rajathanee Nursing College teacher”. *Journal of Peace Studies*, 4(2)

Srisaearn, W. (1996). *"The definition of education" Teaching materials course set Fundamental education, unit 6 Philosophy and education*. Bangkok: Sukhothai Thammathirat University Publisher.